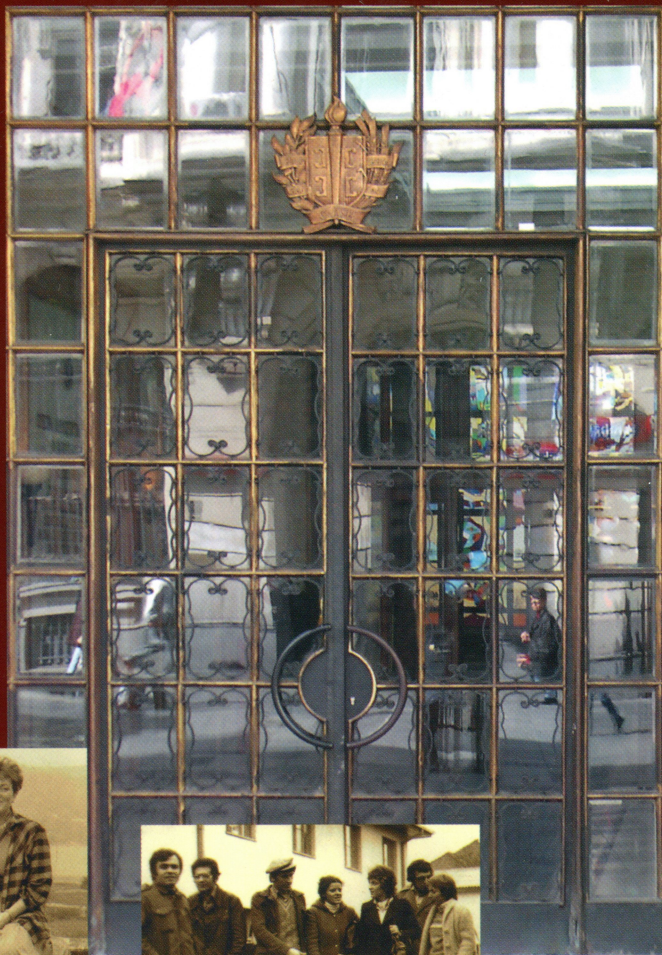

Слике културе некад и сад

60 година

Етнографског
института САНУ

Зборник 24

ISBN 978-86-7587-045-6

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

Collection of Papers, Volume 24

Images of Culture Then and Now

Editor:
Zorica Divac

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Editorial board:
Gojko Subotić, Radost Ivanova, Milica Bakić-Hayden, Marina Martinova,
Natalija Puškareva, Elena Uzeneva, Eleftherios Alexakis, Peter Slavkovsky,
Sofija Miloradović, Bojan Žikić, Jelena Čvorović,
Mladena Prelić, Ljiljana Gavrilović

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Dimitrije Stefanović and associate member of the SASA Vojislav Stanovčić, at meeting of the Department of Social Sciences SASA, on November, 2008.

BELGRADE 2008

ISBN 978-86-7587-045-6

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

Зборник 24

Слике културе некад и сад

Уредник:

Зорица Дивац

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Радост Иванова, Милица Бакић-Хејден, Марина Мартинова,
Наталија Пушкарева, Елена Узенева, Елефтериос Алексакис, Петер Славковски,
Софија Милорадовић, Бојан Жикић, Јелена Чворовић, Младена Прелић,
Љиљана Гавриловић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ
одржаној новембра 2008. године на основу реферата академика Димитрија
Стефановића и дописног члана САНУ Војислава Становчића

БЕОГРАД 2008

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
eisanu@sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензенти:
академик Димитрије Стефановић
дописни члан САНУ Војислав Становчић
др Биљана Сикимић

Лектор:
Софија Милорадовић
Лада Стевановић

Превод:
Јелена Чворовић

Коректор:
Марија Ђокић

Штампа:
Академска издања
Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије

Део радова у овом Гласнику резултат је рада на пројектима:
Србија између традиционализма и модернизације – етнолошка и антрополошка
проучавања културних процеса (бр. 147020), *Антрополошко испитивање комуникације у*
савременој Србији (бр. 147021) и *Етницитет: Савремени процеси у Србији, суседним*
земљама и дијаспори (бр. 147023), које је у целини финансирало МНТР РС.

Садржај Summary

<i>Младена Прелић</i> , Првих шездесет година Етнографског института САНУ (1947-2007): Осврт на пређени пут	9
<i>Mladena Prelić</i> , The First Sixty Years of the Institute of Ethnography SASA: A Review of the Road Traveled (1947-2007)	25
<i>Радост Иванова</i> , Бугарско-српска научна сарадња у домену етнологије	27
<i>Radost Ivanova</i> , The Bulgarian-Serbian Scientific Cooperation in the Domain of Ethnology	33
<i>Марина Мартинова</i> , У сарадњи са Етнографским институтом САНУ. Балканолошка истраживања у Институту за етнологију и антропологију Руске академије наука	35
<i>Marina Martinova</i> , Cooperation with the Institute of Ethnography SASA. The Balkans Studies: a Project of the Institute of Ethnology and Anthropology Russian Academy of Sciences	43
<i>Јелена Тошић</i> , Култура и људска права: поставка и трансформација једне антрополошке теме	45
<i>Jelena Tošić</i> , Culture and Human Rights: Framing and Transforming an Anthropological Issue	56
<i>Gabriela Kiliánová</i> , Culture as Difference: Ethnological Studies on Identity	57
<i>Габриела Килианова</i> , Култура као различитост: етнолошке студије идентитета	64
<i>Ingrid Slavec Gradišnik</i> , Институције и продукција етнолошког знања	65
<i>Ingrid Slavec Gradišnik</i> , Institutions and the Production of Knowledge in Ethnology	78
<i>Биљана Сикимић</i> , Етнолингвистички теренски рад: концептуализација ризика	81
<i>Biljana Sikimić</i> , Ethnolinguistic Field Work: Conceptualizing Risk	93
<i>Ивица Тодоровић</i> , Јединствени систем елемената културе	95
<i>Ivica Todorović</i> , Unique System of Cultural Elements	109
<i>Драгана Радојичић</i> , Руси у Боки Которској – миграције без граница	111
<i>Dragana Radojičić</i> , The Russians in the Boka Kotorska Bay – Migrations without Borders	123

<i>Гордана Благојевић</i> , Етнички стереотипи у Србији: Срби виђени очима савремених Грка	125
<i>Gordana Blagojević</i> , Ethnic Stereotypes: How the Contemporary Greeks See the Serbs	131
<i>Мирјана Павловић</i> , Транзиција и обичајни живот Срба у Темишвару	133
<i>Mirjana Pavlović</i> , Transition and Customary Life of the Serbs in Timisoara	141
<i>Душан Дрљача</i> , Етничка микро-заједница и народносно опредељење: Вислани у Остојићеву (Банат)	143
<i>Dušan Drljača</i> , An Ethnic Group and National Determination: Vislans in Ostojićevo (Banat)	154
<i>Александар Крел</i> , Улога удружења „Герхард“ у ревитализацији етничког идентитета сомборских Немаца	155
<i>Aleksandar Krel</i> , The Role of the “Gerhard” Association: a Revitalization of the Ethnic Identity of Sombor’ Germans	168
<i>Десанка Николић</i> , Стереотипије становника микрорегија северозападне Србије у постмиграционом периоду	169
<i>Desanka Nikolić</i> , The Stereotypes of the Population in the Northwestern Part of Serbia in the Post-Migratory Period	178
<i>Сања Златановић</i> , Летница: слика превазилажења религијских граница и њени остаци	179
<i>Sanja Zlatanović</i> , Letnica: Crossing Religious Boundaries	191
<i>Лада Стевановић</i> , Антика око нас	193
<i>Lada Stevanović</i> , Antiquity Around Us	204
<i>Милош Матић</i> , Празно село: Нове економске могућности или таворење у граду	205
<i>Miloš Matić</i> , An Abandoned Village: New Economic Possibilities or Languishing in Cites	221
<i>Софија Милорадовић</i> , Једно могуће читање Петријиног венца или књижевно дело као етнодијалекатски текст	223
<i>Sofija Miloradović</i> , An Interpretation of the Novel Petrija’s Venac: Literary Work as an Ethno-Dialectic Text	236

<i>Марко Стојановић</i> , Гласник Етнографског музеја vs Гласник Етнографског института	237
<i>Marko Stojanović</i> , GEM vs GEI SASA	255
<i>Милина Ивановић-Баришић</i> , Време празника	257
<i>Milina Ivanović-Barišić</i> , Holiday Time	268
<i>Живка Ромелић</i> , Црква која је одлетела	269
<i>Živka Romelić</i> , The Flown-Away Church	274
<i>Ивана Јовановић</i> , Могућности примене релационог маркетинга у музејима	275
<i>Ivana Jovanović</i> , An Application of Relationship Marketing in Museums	288

Александар Крел
Етнографски институт САНУ

Улога удружења „Герхард“ у ревитализацији етничког идентитета сомборских Немаца*

Овај рад, настао као плод опсежног истраживања етничког идентитета Немаца у Војводини, у средиште свог интересовања поставља обнављање и оживљавање етничког и културног идентитета Немаца у Сомбору и његовој околини. Његову основу чине резултати истраживања обављеног током 2006. и 2007. године међу члановима и активистима сомборског удружења „Герхард“, које окупља грађане немачке националности. У њему се осветљава улога коју је удружење „Герхард“ одиграло у трансформацији идентитетске стратегије Немаца у Сомбору и околини у последњих осам година. У исто време, у овом раду се разматра анализа стратегија и представљање модалитета којима сомборско удружење настоји да очува и оживи поједине елементе сопствених етничких и културних посебности.

Уводни део

Дубока друштвена криза, која је током осамдесетих година захватила СФРЈ, кулминирала је деведесетих година прошлог века крвавим сукобом њених конститутивних народа. Њен драматичан распад условио је формирање нових држава на некадашњем простору бивше авнојевске Југославије.

Једна од постјугословенских држава насталих након распада бивше СФРЈ јесте Савезна Република Југославија, формирана априла 1992. године. Њено десетогодишње постојање било је оптерећено бројним проблемима економског и политичког карактера. Режим који се у

Кључне речи:

немачка национална мањина у Војводини, Немци, „Герхард“, Сомбор, конструкција етничког идентитета, симболи/маркери етничког идентитета, стратегије етничког идентитета, етничка мимикрија, скривене мањине

* Текст је настао као резултат рада на пројекту *Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори*, (број 147023), који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

току већег дела њеног постојања налазио на власти формално је у домену спољне политике подржавао европске интеграције, али се у пракси изолационистички односио према земљама Западне Европе и САД, а главну карактеристику његове унутрашње политике претстављао је популистички национализам.¹ Након промене власти у Републици Србији октобра 2000. године, а недуго затим, након децембарских парламентарних и председничких избора исте године, и у СР Југославији су представници нових савезних власти и владајуће српске коалиције² приступили преуређењу односа између Републике Србије и Црне Горе. Двогодишњи преговори о будућности СР Југославије, вођени од стране представника савезних и републичких власти, били су испуњени бројним обртима.³ Краткотрајно постојања Државне заједнице Србије и Црне Горе окончано је иступањем Републике Црне Горе и њеним осамостаљивањем, након чега је и њена друга конститутивна јединица, Република Србија, наставила да егзистира као самостална држава.

Република Србија, као правни следбеник Државне заједнице Србије и Црне Горе, преузела је читав низ закона и правних регулатива донетих у време њеног постојања. У том смислу, положај националних мањина у Републици Србији регулисан је Повељом о људским и мањинским правима и грађанским слободама, донетом 28. фебруара 2003. године, отприлике у исто време када је донета и Уставна повеља којом је дефинисано постојање Државне заједнице. Усвајање поменутог правног акта, готово у исто време када је донета најзначајнија правна регулатива једне суверене државе, потврђује жељу актуелних власти Државне заједнице Србије и Црне Горе да преиспитају и уреде положај припадника националних мањина у складу са актуелним европским стандардима, као што је то случај у суседним земљама из окружења.⁴ На тај начин остварени су предуслови за лакше и ефикасније остваривање права и интереса националних мањина и у Републици Србији.

Једна од етничких група којој је посебно погодновао процес демократизације друштва и испољавање проевропског лица Србије јесте немачка национална мањина, јер је овај процес стимулативно деловао на њену ревитализацију и допринео је промени њене идентитетске стратегије.

¹ М. Прелић, *Корак ближе Европи или корак даље од ње: Србија у потрази за европским идентитетом на почетку 21. века*, Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду у Србији и Бугарској – балканска трансформација и европска интеграција, ур. Зорица Дивац, Зборник Етнографског института САНУ 22, Београд 2006, 38.

² Победничку политичку коалицију ДОС, која је након пада Милошевићевог режима у Србији преузела власт на свим нивоима, чинило је чак 18 странака.

³ Види: D, Đukanović, *Institucionalni modeli i demokrtizacija postjugoslovenskih država*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Za izdavača: dr Edita Stojić-Karanović, Beograd 2007, 53-54.

⁴ G. Bašić, *Položaj nacionalnih manjina u SR Jugoslaviji*, у: *Demokratija i nacionalne manjine*, Centar za istraživanje identiteta, ur. Goran Bašić, Beograd 2002, 13-68.

Историјски и друштвени контекст истраживања: Од формирања немачке националне мањине до оснивања удружења „Герхард“ у Сомбору

Након ослобођења данашње Војводине⁵ од турске управе и њеног уласка у састав Хабзбуршке монархије почетком 18. века, читав њен простор био је опустошен учесталим аустријско-турским ратовима. Управо због тога је аустријски двор убрзо предузео низ одлучних мера ради потпунијег привредног и демографског опоравка тог дела монархије. Аустријска државна управа је, у циљу остваривања својих дуготрајних политичких и економских циљева, отпочела са систематском колонизацијом становништва на простору јужног Подунавља,⁶ рачунајући да ће вредне и веште занатлије и трговци убрзати привредни опоравак и развитак јужне аустријске границе, штитећи њене јужне границе од евентуалних упада турске војске.⁷

Један од значајних привредних, културних и историјских центара немачке колонизације на простору јужног Подунавља, односно данашње Војводине, јесте Сомбор, град у чијем су привредном и културном животу припадници немачке националне мањине играли запажену улогу.⁸ Такву

⁵ Војводина је северна покрајина Републике Србије, изразито равничарска област, одвојена од њених осталих делова токовима река Саве и Дунава. Она се на северу граничи са Републиком Мађарском, на западу са Републиком Хрватском, а на истоку са Републиком Румунијом. Њен главни град је Нови Сад, а чине је три географско-историјске целине: већи део Срема, Банат и Бачка.

⁶ Становништво Војводине представља специфичан етнички мозаик, састављен од више од 26 различитих народа и етничких група. Један од саставних делова овог несвакидашњег етничког мозаика чине и Немци, који су на ове просторе досељавани у три основна таласа: колонизација у време Карла VI (1722-1726), три велика таласа колонизације у време Марије Терезије (1726-1780) и колонизација у време Јозефа II (1780-1790). На тај начин велики број исељеника из различитих делова данашње Немачке (Баден-Витенберг, Елзас, Лотарингија, Саксонија, Рајна, Тирол, Шлезивија, Прусија), привучени примамљивим повластицама добијеном од стране аустријских власти, организовано се населио у јужном Подунављу.

Конфесионалне и културне разлике ових колониста, условљене локалним специфичностима крајева из којих су досељени, временом су нестале, а они су образовали јединствени етнички елемент на простору јужног Подунавља, познат под називом *Подунавске Швабе*. Види: В. Јанкулов, *Pregled kolonizacije Vojvodine u XVIII I XIX veku*, Matica srpska, posebna izdanja, Novi Sad 1961; Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien I-VI, Sindelfingen 1995-1998, 16.

⁷ Arpad Lebl, *Socijalno-istorijski aspekti etničkog pluralizma u Vojvodini*, у *Etnološki pregled IV*, Beograd, 1962, 22-31.

⁸ Узимајући у обзир лимитиран простор предвиђен за писање овог рада, а сложеност и обимност питања какво је представљање и анализа привредног културног, и политичког живота немачке националне мањине у Краљевини СХС/Југославији, као и у појединим градовима Војводине, овом приликом не бих улазио у детаљније излагање истог. Видети: Z. Janjetović, *Deca careva, pastorčad kraljeva, nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918-1941*, Institut za Noviju istoriju Srbije, Beograd, 2005.

ситуацију прекинуо је вихор Другог светског рата, а након његовог окончања је Немце у Војводини очекивало неколико тешких деценија.⁹

Покушаји југословенских власти да преостале војвођанске Немце, посебно млађе, интегришу у јавни живот¹⁰ нису уродили плодом. Поучени горким искуствима, у највећем броју опредељују се за стратегију прикривања етничког идентитета, која је довела до њихове потпуне етничке мимикрије на тлу Војводине у дужем временском периоду.¹¹

Распад бивше Југославије, урушавање социјалистичког друштвеног уређења и „етничко освешћавање“ – базирано на експанзији национализма унутар умируће СФРЈ – малобројни Немци у Војводини, насељени углавном у

⁹ Као што је то био случај са немачком националном мањином на простору југоисточне Европе, због отвореног подржавања нацистичке идеологије, као и учешћа једног дела припадника немачке националне мањине у регуларним и паравојним јединицама Трећег рајха у бившој Краљевини Југославији, Немци у Војводини нашли се се под директним ударом „револуционарних закона“. Њихова стриктна примена односила се на масовно измештање Немаца у сабирне логоре, национализацију њихове имовине и одузимање њихових грађанских права. А. Крел, *Промене стратегије етничког идентитета Немаца у Суботици у другој половини 20. века*, Гласник етнографског института САНУ LIV, Београд 2006, 323.

Након извршене репатријације 1952. године, добар део војвођанских Немаца одлучио је да искористи легалне могућности иселавања и да се исели код рођака који су већ живели у иностранству. Д. Димитријевић, *Реституција „стечених права“ припадника немачке мањине у бившој Југославији*, у: *Теме*, часопис за друштвене науке, 3, Ниш 2005, 337-404.

Процес њиховог иселавања текао је постепено, тако да се њихов број до средине шездесетих година драстично смањио. Види: Z. Janjetović, *Švabe u Vojvodini*, у: *Skrivene manjine na Balkanu*, Balkanološki institut SANU, Beograd 2004, 130.

¹⁰ Интеграцију преосталих војвођанских Немаца, посебно млађих, у друштвени, привредни и културни живот шире заједнице, југословенске власти су покушале да стимулишу отварањем школа у којима је настава обављана на немачком језику, покретањем неколико листова на немачком језику и покушајима њиховог организовања у циљу обављања културних, уметничких и спортских активности. G. Nikolić, *Život nakon skidanja sa krsta*, у: *Jedan svet na Dunavu*, ur. Nenad Stefanović, Donauschwäbische Kulturstiftung München, Beograd 2003, 174-176.

¹¹ Знатан број Немаца у Војводини определио се за свесно прикривање сопственог и јавно испољавање етничког идентитета оних етничких група које су у том тренутку имале повољнији друштвени положај, тако да су се лица немачког порекла на послератним пописима становништва изјашњавала као Мађари, Хрвати, Срби, Чеси, Словаци и слично. Осим тога, она су се нерадо служила немачким језиком, не само у у јавној комуникацији, већ су га често избегавала и приликом разговора са својим сународницима. Немци су врло често прихватили лична и породична имена која су до тада била уобичајена међу припадницима мађарске, хрватске, српске или неке друге националности, или су се могла довести у везу са њима. Дакле, војвођански Немци свесно одбацују било какву могућност јавне употребе и/или истицања симбола етничког идентитета, па се може констатовати да у послератном периоду функционишу као скривена мањина. А. Крел, *Промене стратегије етничког идентитета Немаца у Суботици у другој половини 20. века*, 323-327.

већим градовима – историјским и културним средиштима,¹² дочекали су без икаквог облика међусобне сарадње – у стању „етничке хибернације“.

Оснивањем удружења „Donau“ 1992. године, у Новом Саду, које окупља грађане немачке националности, они први пут након окончања Другог светског рата излазе у војвођанску, српску и југословенску јавност. Ово удружење, чији је превасходни задатак очување, ревитализација и јавно испољавање симбола етничког и културног идентитета немачке националне мањине, не само да је представљало прво удружење те врсте међу војвођанским Немцима, већ је представљало зачетак настајања таквих удружења у војвођанским градовима, који није окончан ни до данас.¹³

Удружење „Герхард“ – генератор ревитализације етничког идентитета Немаца у Сомбору

Једно од удружења формираних у процесу „буђења“ етничког и културног идентитета Немаца на простору Војводине јесте удружење „Герхард“ из Сомбора.

Основано 1999. године, као треће у низу удружења војвођанских Немаца, на самом почетку свога рада бавило се пружањем хуманитарне помоћи старијим грађанима немачког порекла и/или етничког опредељења у Сомбору и његовој околини. Међутим, недуго потом проширило је спектар својих делатности. Његови оснивачи, дугогодишњи чланови и активисти „Немачког народног савеза“ из Суботице,¹⁴ вођени жељом да „оживе“ Немце у Сомбору и његовој околини – као што је то био случај у Суботици – одлучили су да се издвоје из матичног удружења и да се ухвате у коштац са нагомиланим проблемима „успаване“, локалне немачке заједнице.¹⁵

¹² Према званичним подацима Републичког завода за статистику, по последњем попису становништва из 2002. године, на територији Србије живи 3.901 припадник немачке националне мањине. Од њиховог укупног броја, највећи број Немаца живи на територији Војводине, њих 3.154, а у осталом делу Републике живи само њих 747. У односу на попис из 1991. године, укупни број Немаца (5. 172) смањено се за 1. 271 припадника. Демографски пад је био знатно израженији у Србији, где се број Немаца са 1.299 смањено на 747, него у Војводини. Највише Немаца данас живи у Београду (481), Новом Саду (410), Сомбору (339), Суботици (272), Панчеву (227), Зрењанину (181), Апатину (159) и Кули (158). У етничкој структури Војводине Немци учествују са 0,16%. Р. Domonji, *Polozaj malih manjina u Vojvodini*, Habitus, ur. Alpar Lošonc, Centar za multikulturalnost, Novi Sad, 2003-2004, 151.

¹³ До данас је регистровано 15 оваквих удружења, од чега 14 на територији Војводине и једно у Београду.

¹⁴ О оснивању „Немачког народног савеза“ из Суботице и његовим делатностима, као и о значају поменутог удружења за немачку заједницу у Суботици и околини, видети: А, Крел, н. д.

¹⁵ Сомбор је град који представља седиште Западнобачког округа и центар истоимене општине, као и привредни, управни, културни центар, карактеристичан по релативно великом броју Немаца у његовом региону. Види: <http://www.sombor.net>

Дугогодишње искуство његових оснивача, данашњих чланова руководства и извесног броја активиста, стечено у раду „Немачког народног савеза“ из Суботице, из кога је оно на неки начин настало, у значајној мери је помогло организовању рада овог сомборског удружења. Оно данас игра веома важну улогу у у погледу ревитализације, оживљавања и јавне употребе симбола/маркера етничког идентитета Немаца у Сомбору и његовој околини.

Њега данас чине: председништво, надзорни одбор, благајник и три референта задужена за хуманитарни рад, културне активности и рад са омладином. Базу удружења чини око 450 регистрованих чланова, од чега око педесет активиста, који учествују у разноврсним активностима. Руководство „Герхарда“ с поносом истиче да се, по броју чланова, оно већ у првих шест месеци свога постојања изједначило са матичним удружењем из кога је настало. Статут удружења „Герхард“, регулишући његов рад, предвиђа да сваки грађанин Републике Србије, без обзира на своју етничку, верску или политичку припадност, може постати његов члан, и као такав учествовати у некима од активности истог. О томе сведочи извештај број лица мађарске и српске националности, као и оних која су национално неопредељена и/или потичу из мешовитих бракова, чланова „Герхарда“. Међутим, исти правни акт прави дистинкцију међу њима. Наиме, иако свако може постати његов члан, само они који се на попису становништва изјашњавају као Немци могу да буду предложени за неку од руководећих функција и да учествују у њиховом изборном процесу, као и да партиципирају у доношњу стратешких одлука везаних за делатност удружења „Герхард“. Остала лица, којих према овом критеријуму има двадесетак, немају то право и карактеришу се као симпатизери. Један од активиста удружења коментарише овакву ситуацију на следећи начин:

„У свим удружењима која су национално обојена, значи и мађарска, хрватска и нека друга је иста ствар. Ја у њих могу отићи и у њих се учланити, ал могу бити само њихов симпатизер, тако да не могу да бирам или да будем биран. Тако је и код нас, по нашем статуту. То је по мени логично. Ја не видим ништа лоше у томе.“

(м, 58, Сомбор)

Чланови удружења сваке године одржавају редовну скупштину, на којој се бирају председник и малобројни функционери. Резултати поменуте скупштине су већ годинама уназад такви да код истраживача недовољно упућеног у прилике које владају у „Герхарду“, какав сам и сам био на почетку истраживања, могу изазвати озбиљну дилему. Као што је то случај у претходно формираним удружењима војвођанских Немаца, и „Герхард“ предводи исти председник од изборне конвенција до данас. Чињеницу да исти председник и руководство у готовонеизмењеном саставу воде ово удружења од његовог оснивања до данашњих дана – пуних осам година – обављајући своје функције без прекида, истраживач може тумачити на двојак начин: или је реч о – за наше актуелне друштвене прилике – готово нестварном

консензусу, заснованом на квалитетном раду и позитивним резултатима које су остварили председник и чланови руководства у претходном мандату, обезбедивши на тај начин поверење базе, или је реч о фаталистичком приступу стварности чланова „Герхарда“, свесних да немају боље решење.

Упитан да ли је његово дугогодишње обављање функције председника удружења условљено поверењем чланова немачке заједнице у Сомбору, или је пак последица њихове недовољне заинтересованости за рад удружења, актуелни председник удружења, Антон Бек, каже:

„Да Вам искрено кажем, на неко велико чудо, нема неког кошкања и несугласица, с тим да има и задовољства нашим радом, али и пасивности“.

Када је у питању делатност удружења „Герхард“, чији је почетак рада уједно означио крај периода етничке мимикрије и почетак оживљавања и јавног испољавања симбола етничког идентитета Немаца у Сомбору, за њу се може рећи да је чине два примарна сегмента: *хуманитарни рад* и *рад на ревитализацији и (р)еконструкцији етничког идентитета Немаца у Сомбору и околини*.

Основано као удружење са превасходно хуманитарним карактером, „Герхард“ је тежиште својих активности ставио на прикупљање и дистрибуцију средстава за пружање материјалне помоћи лицима немачког порекла старијим од 60 година, махом пензионерима слабог имовинског стања. Углавном је реч о подели најосновнијих намирница и средстава за личну хигијену, у сарадњи са локалним подружницама Црвеног крста Војводине и надлежним институцијама покрајинске владе, задуженим за питања људских права и националних мањина. О начину набавке, расподеле и врсти хуманитарне помоћи, један од активиста говори следеће:

„Све иде званично, преко покрајинске владе и огранка Црвеног крста – Бачка Топола. Ми само једном годишње преузимамо количину која је предвиђена за нас, већ разврстану и спаковану, тако да је само поделимо међу нашим члановима. Сви који је приме потпишу потврду о њеном пријему. Хуманитарни пакети се најчешће састоје од средстава за личну хигијену, прехрамбених артикала и нешто, углавном, половне одеће. Већина робе која чини пакете је домаће производње, купљена новцем немачких хуманитарних удружења, док је њен мањи део допремљен директно из Немачке“.

(м, 50, Сомбор)

Председник удружења „Герхард“, господин Антон Бек, истиче да се хуманитарна помоћ, иако првенствено намењена лицима немачког порекла, додељује свима која се за њу обрате, без обзира на њихову етничку или конфесионалну припадност, јер у Сомбору и околним местима постоји велики број житеља који потичу из национално мешовитих бракова.

Као што је то био случај у удружењима чије је формирање претходило оснивању „Герхарда“, његово руководство и активисти били су суочени са негативним последицама вишедеценијске етничке и културне мимикрије војвођанских Немаца. Због тога су, упоредо са хуманитарним радом, од првих дана постојања чинили организоване напоре у правцу ревитализације и (ре)конструкције етничког идентитета Немца у Сомбору и околини. Осим расподеле хуманитарне помоћи, ово удружење је организатор читавог низа разнородних делатности којима настоји да оживи и са „мртве тачке“ покрене културни и друштвени живот немачке заједнице у овом делу Војводине. Неке од тих активности су интерног типа и поседују едукативни карактер, као што је случај са одржавањем бесплатних течајева немачког језика и извођењем обуке у раду на рачунарима. Друге, попут одржавања промоција књига, књижевних вечери, изложби и концерата на којима се изводе и/или претстављају дела из опуса класичне и савремене немачке уметности имају за циљ популаризацију немачке културе. На послетку, издвајају се најважније међу њима, активности које се директно односе на обнављање и оживљавање етничког и културног идентитета Немаца у Сомбору и околини, као што су обележавање места на којима су се налазили некадашњи сабирни логори намењени улогоравању војвођанских Немаца и/или масовна гробља на којима су сахрањени пострадали у њима, организовање посета исељених војвођанских Немаца некадашњем завичају, сарадња са сличним удружењима у Војводини и у земљама у окружењу, као и рад на формирању Националног савета немачке националне мањине.

Слично као и у другим срединама, у Сомбору и околини су последице етничке и културне мимикрије војвођанских Немаца оставиле посебан, уочљиво негативан траг у сфери употребе и познавања немачког језика.¹⁶ Стога се природном чини интенција удружења да посебну пажњу усмери на обнову његове употребе и јачање свести о припадности немачкој заједници. О томе илустративно сведочи један од чланова руководства:

„Наш основни циљ (оснивања удружења – А. К.) био је да на једном месту окупимо све оне који се декларишу као Немци, као и оне који потичу из мешовитих бракова, а осећају се Немцима, да онима који више не говоре немачки језик или га врло слабо

¹⁶ Осим што су се свесно определили за стратегију прикривања етничког идентитета, Немци у Војводини нерадо су се служили немачким језиком. Нису га употребљавали у јавној комуникацији, а често су га избегавали приликом интерних разговора са својим пријатељима и комшијама немачког порекла. Било је случајева да је употреба немачког језика потпуно изобичајена приликом разговора са блиским сродницима, па чак и приликом комуникације унутар породице. Уместо тога, комуникација се обављала на језику или језицима других етничких група у Војводини. Употребу немачког језика међу војвођанским Немцима делимично је потиснуло свакодневно коришћење српског и/или мађарског језика, који су као језици најбројнијих етничких заједница били у службеној употреби у Војводини, што са матерњим језиком припадника немачке националне мањине није био случај. Видети: А, Крел, *Промене стратегије етничког идентитета Немаца у Суботици у другој половини 20. века*, 328.

говоре, омогућимо бесплатну наставу немачког језика. То нам је била прва активност, иако смо на самом почетку имали врло мали број чланова. Годину-две након нашег оснивања појавила се књига Надежде Ћетковић и Добриле Синђелић-Ибрајтер 'Подунавске Швабице',¹⁷ чију смо промоцију у Војводини ми оргнизовали први. Том акцијом привукли смо и један део нових чланова, јер су многи који су њој присуствовали пронашли себе у тој књизи“.

(ж, 51, Сомбор)

Стога је удружење „Герхард“, вођено настојањем да популаризује немачки језик и (ре)витализује културу у Сомбору и околини, а да у исто време ојача степен познавања и јавне употребе немачког језика – сматрајући га једним од најзначајнијих симбола етничког идентитета, покренуло бесплатан течај немачког језика за своје чланове. Наставу немачког језика, доступну свим заинтересованим становницима Сомбора и околине, држи професор немачког језика у сомборској гимназији, и сам члан удружења. За њено извођење не захтева никакву новчану накнаду, јер жели да сопствено знање подели са свим лицима заинтересованим за познавање немачког језика, сматрајући то сопственим доприносом оживљавању локалне немачке заједнице. Наставу похађају ученици подељени у три групе – формиране на основу степена њиховог познавања немачког језика почетну, средњу и вишу, од којих свака броји између десет и петнаест чланова.

Поред течаја немачког језика, удружење „Герхард“ за своје чланове одржава, такође, бесплатан курс познавања рада на рачунарима. На тај начин, сматра његово руководство, посебно се млађим члановима обезбеђује прилика да науче да раде у најосновнијим компјутерским програмима, као што су *Word* и *Excel*, као и да савладају најопштија знања везана за употребу Интернета. Тако ово удружење пружа својим члановима могућност да стекну извесна знања и вештине практичног карактера.

На претходно наведене надовезују се активности које је „Герхард“ организовао у намери да сомборску публику подсети на класике и да јој представи савремена дела немачке културе. Из тог разлога је одржано неколико књижевних вечери на којима су представљена дела савремене немачке поезије и прозе, уз гостовање једног броја аутора са немачког говорног подручја. Уприличен је и изванредан број концерата на којима су домаћи аутори уз учешће младих, али и афирмисаних гостију из Немачке, Аустрије и Швајцарске – пред сомборским аудиторијумом изводили позната музичка дела и представили сопствени музички опус. Најчешће су музички наступи били у склопу књижевних вечери, а заинтересовани посетиоци су

¹⁷ Види: *Dunavske Švabice*, Medijska knjižara krug, Edicija: Ženski identiteti, knjiga II, Beograd 2000.

посредством плаката обавештавани о одржавању поменутих културних догађаја.

Активисти „Герхарда“ уложили су велики напор у обележавање места на којима су у прошлости постојали сабирни логори намењени улогоравању војвођанских Немаца и оних на којима су сахрањене њихове жртве. Они су, у сарадњи са руководством „Немачког народног савеза“ из Суботице и представницима локалних власти и мештана, подигли два спомен-обележја на месном католичком гробљу у Гакову, и на тај начин обележили масовну гробницу у којој почивају жртве сабирног логора који се налазио на месту села Гаково и Крушевље, у околини Сомбора. Плод заједничке сарадње удружења „Герхард“ и општине Сомбор представља постављање спомен-плоче на сомборској Кроних палати, у мају 2007. године, у чијем је подруму из идеолошких разлога, по налогу ондашњег преког војног суда, живот изгубио један број угледних грађана из Сомбора и његове околине, међу којима и изванредан број лица немачког порекла.

Значајан део активности удружења „Герхард“ односи се на организацију посета исељених војвођанских Немаца некадашњем завичају. Читава акција је покренута 2002. године, а њени иницијатори су, поред челних људи сомборског удружења, чланови руководства „Немачког народног савеза“, представници Светске организације подунавских Шваба, представници Скупштине Војводине, Скупштине општине Сомбор и Месне заједнице Гаково. Захваљујући њиховом добро координираном раду, на посету првих гостију из Немачке није се дуго чекало. Убрзо је пут старог завичаја кренуо први аутобус са подунавским Швабама рођеним у Војводини, који су након окончања Другог светског рата свој нови дом нашли у Немачкој. У њиховој пратњи налазио се и један број припадника друге генерације исељених војвођанских Немаца. Њихова прва посета предвиђала је обилазак Сомбора и његових околних села – Гакова и Крушевља. Тако је конципирана, јер је највећи део путника потекао из сомборске околине, или је провео извесно време у логору у Гакову. Стога је прва посета носила посебан емотивни печат, како за емоцијама преплављене посетиоце, тако и за локални живаљ који је учествовао у њиховом пријему. Већ током прве посете, која се осим официјелног састојала и од забавног дела програма, успостављена је сарадња између посетилаца из Немачке, с једне стране, и удружења „Герхард“, чланова Месне заједнице Гаково и руководства локалне основне школе, с друге стране. Ова посета је прерасла у годишње сусрете и чини темељ сада већ успешне сарадње наведених субјеката. Исељени војвођански Немци, низом добровољних акција, у неколико наврата су прикупљали финансијска средства намењена унапређивању рада основне школе „Лаза Костић“ из Гакова. На такав начин, добијена помоћ је значајно допунила средства које је обезбедило Министарство за просвету Републике Србије и омогућила завршетак реконструкција дела школске зграде и дворишта, изградњу функционалне спортске сале, набавку спортских реквизита и компјутера неопходних за извођење наставе из области програмирања.

Осим сарадње са исељеним војвођанским Немцима, удружење „Герхард“ тесно сарађује и са различитим удружењима и организацијама подунавских Шваба. Ова сарадња има различите аспекте, а један од њих је обезбеђивање неопходних материјалних средстава за неометано извођење планираних активности удружења. Наиме, оно од покрајинских и/или општинских органа и институција добија новчана средства намењена покривању основних режијских трошкова – за утрошак електричне енергије, воде и одржавање просторија. На тај начин оно обезбеђује допунска финансијска средства потребна за остваривање планираних делатности.

„Герхард“ такође остварује успешне контакте и различите облике сарадње са сомборским удружењима која се баве очувањем етничких и културних идентитета Мађара, Хрвата, Буњеваца и Срба. Углавном је реч о учешћу његових чланова на културним манифестацијама, организованим од стране поменутих удружења, у својству актера или гостију. Овакав облик међусобне сарадње веома је значајан, јер доприноси очувању и развоју мултиетничког живота у региону Војводине. Последњих година је руководство „Герхарда“ уложило одређени напор да унапреди недовољно развијену сарадњу са осталим удружењима Немаца из Војводине. Заједнички именован поболшања њихове комуникације и јачања сарадње представљало је настојање да оформе Национални савет Немаца у Војводини, замишљен као јединствено тело које ће интересе локалних удружења усклађивати са општим интересима ове заједнице, креирати и спроводити остваривање њених стратешких циљева, те на основу тога остваривати сва права и обавезе. Кристалисању потребе за његово формирање претходили су дугогодишњи преговори у којима су учествовали представници свих њихових удружења, на којима су изношени различити, па чак и опречни ставови у вези са поменутиим телом. Међутим, током 2006. године постигнут је договор о томе да његово конституисање постаје примарни задатак свих војвођанских Немаца и да у његовој реализацији морају учествовати сва њихова регистрована удружења. Заједничким договором је предвиђено да сва регистрована удружења војвођанских Немаца, без обзира на број својих чланова, имају право да партиципирају у раду Националног савета посредством својих представника. Такође је договорено да сва удружења у својим срединама приступе прикупљању потписа грађана који се на попису изјашњавају као Немци, да би на тај начин био испуњен услов за одржавање електорске скупштине, јер је за њено одржавање било потребно прикупити 3.000 потписа за учешће 30 електора/представника удружења. Предвиђено је да је за учешће сваког електора/представника на електорској скупштини неопходно прикупити 100 потписа и да ће свако удружење бити представљено са бројем електора који је пропорционалан броју прикупљених потписа. Од укупно 3.000 прикупљених потписа, колико су сакупила сва удружења, сомборски „Герхард“ је сакупио чак 900 потписа, чиме је остварио право на девет представника на електорској скупштини. Она је коначно одржана 16. децембра 2007. године у Новом Саду и на њој је конституисан Национални савет немачке мањине у Војводини, а за његовог првог председника изабран је господин Андреас Биргермајер,

председник удружења „Die Donau“ из Новог Сада, док су потпредседници постали господин Рудолф Вајс, председник „Немачког националног савеза“ из Суботице и господин Антон Бек, председник „Герхарда“.

Тиме је заокружена активност сомборског удружења везана за рад на оснивању Националног савета Немаца у Војводини, а избор његовог угледног члана у најуже руководство Националног савета представља својеврсно признање удружењу „Герхард“ за све што је досада учинило за обнављање и оживљавање етничког и културног идентитета Немаца у Сомбору и његовој околини, али и подстрек за његов даљи рад.

Уместо закључка

Резултати истраживања спроведеног међу члановима и активистима сомборског „Герхарда“, представљени у овом раду, занимљиви су из више разлога. Њима је потврђено да су промене идентитетских стратегија Немаца у Сомбору биле сагласне са променама идентитетских стратегија Немаца у Војводини и да кореспондирају са актуелним друштвеним и политичким дешавањима. Њихову трансформацију су изазвала бурна историјска дешавања у прошлом столећу. Најпре је то било заузимање врло ригидног курса према војвођанским Немцима, по коме их новоуспостављене југословенске власти третирају као сараднике окупатора и/или доживљавају као потенцијалну опасност за друштвено уређење и безбедност Југославије, што након окончања Другог светског рата доводи до улогоравања Немаца и одузимања њихове имовине и грађанских права. Таква ситуација је узроковала да се припадници немачке националне мањине одреде за етничку мимикрију, односно, да се свесно одреде за апстиненцију од јавне употребе и/или испољавања симбола етничког идентитета. До поновног „буђења“ Немаца у Војводини и њиховог изласка из стања „етничке хибернације“ долази тек након распада бивше СФРЈ, а путем прилагођавања законских оквира европским стандардима заштите националних мањина у Србији.

Као што је то био случај и у осталим деловим Војводине, Немци у Сомбору одбацују етничку мимикрију, оснивају удружење „Герхард“ и започињу рад на ревитализацији етничког идентитета. Руководство и чланови овог удружења, усмерени тежњом да „оживе“ Немце у Сомбору и његовој околини, започињу низ активности – од поделе хуманитарне помоћи, преко одржавања бесплатних течајева немачког језика и извођења обуке у раду на рачунарима, организовања књижевних вечери, изложби и концерата у циљу популаризације немачке културе, обележавања места на којима су се налазили некадашњи сабирни логори намењени улогоравању војвођанских Немаца и/или масовних гробница, организовања посета исељених војвођанских Немаца некадашњем завичају, сарадње са сличним удружењима у Војводини и у земљама у окружењу, све до рада на формирању Националног савета немачке националне мањине.

Показало се да се од свих набројаних активности удружења „Герхард“, по свом општем значају за ревитализацију и (ре)конструкцију

етничког идентитета сомборских Немаца, издвајају активности везане за очување и обнову јавне употребе немачког језика и рад на формирању Националног савета војвођанских Немаца.

Активности „Герхарда“ на афирмацији немачког језика и његове употребе бивају у служби његове ревитализације, јер је једино кроз његову употребу, која је готово замрла током периода етничке мимикрије, могуће да немачка национална мањина успостави израженије етничке границе у односу на етничке групе у мултикултурном и мултилингвалном окружењу, какво постоји у Војводини.

Активности „Герхардовога“ руководства и активиста допринеле су формирању *Националног савета* Немаца у Војводини, чиме је створен значајан предуслов за унапређивање очувања и за ревитализацију њиховог етничког и културног идентитета. У прилог њиховим напорима да оживе сопствену етничку заједницу иде јасно и одлучно опредељење Владе Србије, усмерено ка остваривању све софистициранијих права етничких мањина на њеној територији. Актуелну политику Владе Србије према националним мањинама најбоље је илустровала изјава Февзије Мурића, државног секретара за државну управу и локалну самоуправу, који је приликом гостовања на електорској скупштини, на којој је конституисан *Национални савет* Немаца у Војводини, рекао да: „Влада Србије националне мањине сматра кохезивним фактором, спонама и мостовима с њиховим матичним државама у размени, пре свега у ономе што је и у ингеренцијама националних савета – култури, информисању, образовању, али и политичком и економском смислу“.¹⁸

На основу свега до сада представљеног јасно се уочава кључна улога коју удружење „Герхард“ игра у ревитализацији и (ре)конструкцији етничког и културног идентитета Немаца у Сомбору и његовој околини. Својим бројним активностима оно формулише њихове идентитетске стратегије, у складу са актуелним друштвеним околностима.

¹⁸ *Gradanski list*, <http://www.gradanski.co.yu>, 16. 12. 2007. godine.

Aleksandar Krel

The Role of the “Gerhard” Association: a Revitalization of the Ethnic Identity of Sombor’ Germans

During the interethnic conflicts in the former Yugoslavia the members of the German national minority have started, after a few decades of ethnic mimicry, to appear in public. The activities included a foundation of several associations, with an aim to revitalize and reconstruct the German ethnic and cultural identity. In Vojvodina today, there are several of such associations, the “Gerhard” being one of them, located in the city of Sombor. This paper discusses concepts and symbols, analyzes strategy

and presentation of modus used by the Sombor’s association to keep and revitalize certain elements of the ethnic and cultural particularities. The results of the research undertaken in Sombor among the officers and members of the Gerhard association illustrate how a relatively small group, deprived of social power, defines its own identity. This paper should contribute to the understanding of meanings, dynamics and perspectives of a multiethnic daily lives in the region of Sombor and Vojvodina.

Key words:

German national minority in Vojvodina, Germans, “Gerhard”, Sombor, construction of an ethnic identity, symbols of ethnic identity, strategies, ethnic mimicry, hidden minorities

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

001.32:[39:005.71(497.11)(082)
39(082)

СЛИКЕ културе некад и сад / [уредник
Зорица Дивац]. - Београд : Етнографски
институт САНУ, 2008 (Београд : Академска
издања). - 288 стр. : илустр. ; 24 см. -
(Зборник / Српска академија наука и уметности,
Етнографски институт, ISSN 0351-1499 ; 24)

На спор. насл. стр.: Images of Culture. -
Радови на срп., енгл. и словен. језику. -
Тираж 500. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз
поједине радове. - Summaries.

ISBN 978-86-7587-045-6

Српска академија наука и уметности
(Београд). Етнографски институт - Зборници
b) Етнологија - Зборници
COBISS.SR-ID 149454860